

## ME'NAT MADANIYATINING IJTIMOIIY-FALSAFIY ASOSLARI

Xolmirzayeva Jumagul Xamdammovna

Falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

FarDU mustaqil izlanuvchisi

Tel: +998993692386

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21272478>

**Annotatsiya:** Ushbu maqolada mehnat madaniyatini yuksaltirishning ijtimoiy-falsafiy omillari shaxsning ma'naviy-axloqiy qarashlari, jamiyatdagi o'rni va ijtimoiy munosabatlar tizimi bilan chambarchas bog'liq ekani asoslab berilgan. Tarixiy meros, falsafiy ta'limotlar va zamonaviy ilmiy yondashuvlar asosida mehnat madaniyatini shakllantirishning asosiy yo'nalishlari ko'rsatib berilgan.

**Kalit so'zlar:** mehnat madaniyati, ijtimoiy falsafa, ma'naviy meros, ta'lim, oila, jamoatchilik, motivatsiya, madaniy an'analar, davlat siyosati

Mehnat madaniyati insonning ma'naviy-axloqiy qarashlari va ijtimoiy faolligining asosiy ko'rsatkichlaridan biridir. U nafaqat shaxsning shaxsiy ongi va bilimlar tizimiga, balki u yashab turgan jamiyatning madaniy, iqtisodiy va siyosiy muhitiga ham bog'liqdir. Mehnat madaniyatini yuksaltirish masalasi faqat iqtisodiy samaradorlik nuqtai nazaridan emas, balki insonning o'zini anglashi va jamiyatda munosib o'rin egallashi nuqtai nazaridan ham dolzarbdur[1].

Mehnat madaniyati tushunchasi tarixiy-farhangiy merosimizda keng o'rin egallagan. Amir Temurning "Temur tuzuklari", Alisher Navoiyning "Mahbubul qulub", "Saddi Iskandariy" kabi asarlarida adolatli mehnat, odob-axloq, kasbiy mahorati yuqori insonlar timsoli asosiy g'oya sifatida talqin etiladi[2]. Bunday meroslar mehnat madaniyatini ma'naviy-axloqiy mezonlarga tayanish orqali shakllantirish zarurligini ko'rsatadi.

Falsafada mehnat insonning jamiyatdagi o'rnini belgilab beruvchi asosiy faoliyat turi sifatida qaraladi. Karl Marks mehnatni "insonni inson qiluvchi" jarayon sifatida ta'riflagan bo'lsa, Islom falsafasida halol mehnat insonning ma'naviy yuksalishiga xizmat qiladi deb e'tirof etiladi. Bunday qarashlar mehnat madaniyatini shakllantirishda ma'naviy motivatsiyani muhim omil sifatida belgilaydi.

Falsafaviy an'analarda mehnat inson tabiatining eng muhim ko'rinishlaridan biri sifatida talqin etilgan. Qadimgi Grek falsafasida Aristotel mehnatni erkin insonning faoliyatidan farqli holda, qullik bilan bog'lagan bo'lsa-da, uning "Nikomax etikasi"da adolatli mehnat samarasi inson axloqini shakllantiradigan omil sifatida ko'rsatiladi. Bu yondashuv orqali mehnat nafaqat moddiy ehtiyojlarni qondiradi, balki shaxsning axloqiy rivojlanishiga ham xizmat qiladi.

Marksizm falsafasida Karl Marks va Fridrix Engels mehnatni insonning tabiiy xususiyati va jamiyatni shakllantiruvchi kuch sifatida baholaydi. Marksning "Kapital" asarlarida mehnat "insonni inson qiluvchi" jarayon deb ta'kidlanadi, chunki u orqali inson tabiatni o'zgartiradi va o'z shaxsiyatini ifodalaydi. Biroq, kapitalizm sharoitida mehnat ajralishi (allaniya) tufayli inson o'z faoliyatidan ajralib qoladi, bu esa ma'naviy bo'shliqqa olib keladi. Shuning uchun mehnat madaniyatini yuksaltirish uchun mehnatning ma'naviy qadrini tiklash, ya'ni uning ijtimoiy va shaxsiy ahamiyatini ko'rsatish zarur. Islom falsafasida mehnatning o'rni yanada yuqori. Qur'on Karimda "Inson o'z qo'li bilan topgan narsasidan yaxshiroq narsa yo'q" (Surai Jum'a, 62:10) deb ta'kidlanadi. Ibn Sino va Farobiy kabi mutafakkirlar mehnatni halol rizq topish va ma'naviy poklanish vositasi sifatida ko'radi. Halol mehnat insonni Allohga yaqinlashtiradi, axloqiy

qadriyatlarni mustahkamlaydi va jamiyatda adolatni ta'minlaydi. Masalan, Imom G'azoliyning "Ihyo ulumid-din" asarlarida mehnat lozzat va ibodat bilan tenglab ko'rsatiladi.

Zamonaviy falsafada Maslouning ehtiyojlar ierarxiyasi va Gersbergning ikki omilli nazariyasi mehnatni ma'naviy motivatsiya bilan bog'laydi. Bu yondashuvlarda mehnat madaniyati faqat moddiy rag'bat emas, balki e'tirof, o'zini reallashtirish va ijtimoiy munosabatlar orqali shakllanadi. Shu tariqa, falsafiy qarashlar mehnatni jamiyatning ma'naviy poydevori sifatida belgilab, uning madaniyatini yuksaltirishda ma'naviy motivatsiyaning o'rnini ta'kidlaydi. Bu omillarning hamohangligi yoshlarda mehnatga muhabbatni uyg'otib, ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi. Mehnat madaniyatini shakllantirishda oila, ta'lim tizimi, ommaviy axborot vositalari, diniy muassasalar, mahalla va jamoatchilik institutlarining roli katta. Yosh avlodni mehnatga bo'lgan muhabbat va hurmat ruhida tarbiyalash, mehnatga rag'batlantirish madaniyatini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi [3].

Bugungi kunda yoshlarda mehnat madaniyatini shakllantirishda moddiy rag'batlantirishdan tashqari, ma'naviy omillar ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Maslou va Gersberg kabi olimlar shaxsiy ehtiyojlarning qondirilishi orqali mehnat samaradorligini oshirish mumkinligini ta'kidlaganlar[4-5]. Bular qatoriga qadr-qimmatga ehtiyoj, e'tirof, rivojlanish imkoniyati, adolat va hamjihatlik muhitining mavjudligi kiradi.

Mehnat madaniyatini yuksaltirishning ijtimoiy-falsafiy omillari nafaqat ta'lim va tarbiya tizimi, balki keng jamoatchilikning ongi va munosabatiga ham bog'liq. Mehnatga bag'ishlangan ma'naviy meros, zamonaviy ilmiy yondashuvlar va davlat siyosati hamohang bo'lsa, mehnat madaniyatini shakllantirish va yuksaltirishda sezilarli natijalarga erishish mumkin. Yoshlarda mehnatga munosabatni shakllantirishda ta'lim tizimining mazmun va shakl jihatidan yangilanishi, turli ijtimoiy loyihalar, mehnat faoliyatini qadrlash va rag'batlantirish tizimining takomillashuvi muhim ahamiyatga ega.

Xulosa o'rnida aytish joizki, mehnat madaniyatini yuksaltirish - bu faqat shaxsning madaniyatli mehnat faoliyati emas, balki jamiyatning ma'naviy yuksalishi, ijtimoiy adolat va iqtisodiy barqarorlikning ham asosiy omilidir. Tarixiy meros, falsafiy qarashlar va zamonaviy ijtimoiy mexanizmlarni uyg'unlashtirish orqali mehnat madaniyatini rivojlantirish mumkin. Bunda ta'lim, oila, jamoatchilik va davlat siyosati bir butun tizim sifatida ishlashi talab etiladi.

### **Adabiyotlar, References, Литературы:**

1. Qodirov, A. *Mehnat madaniyati: nazariy va amaliy asoslar*. Toshkent: Fan nashriyoti, 2020 y.
2. Temur, A. *Temur tuzuklari*. Toshkent: Sharq nashriyoti, 1991 y.
3. Rahimov, M. "Ijtimoiy muhit va mehnat madaniyatining o'zaro bog'liqligi". *Falsafa va hayot*, 2019 y. №4.
4. Maslow, A. 1 "A Theory of Human Motivation". *Psychological Review*, 1943 y. 50(4), 370–396.
5. Herzberg, F. *The Motivation to Work*. New York: John Wiley & Sons. 1959 y